

ANALIZA DJELA ZA KLAVIR REFRAIN VI – *LINDO* KOMPOZITORA VOJINA KOMADINE

mr Bartolomej Stanković

Univerzitet u Istočnom Sarajevu

Muzička akademija

Katedra za klavir

E-mail: bartolomej.stankovic@gmail.com

UDK:786.2.082(497.11)Komadina, V.

Kratko ili prethodno saopštenje

Sažetak: Kompozicija Refrain VI – *Lindo*, nastala 1981. godine u Sarajevu, još je jedna u nizu kompozicija koje je Vojin Komadina napisao nadahnut ovdašnjim folklorom. U ovom slučaju, riječ je o narodnom kolu dalmatinsko-mediteranskog porijekla. Kao što je u kompoziciji Refrain IV *Nijemo glamočko kolo* kombinirao savremeno i tradicionalno, tako je i u ovoj kompoziciji Vojin Komadina kombinirao ritamski obrazac *linda* sa tonskim klasterima i savremenim tehnikama komponovanja. Rad se bavi teoretskom i interpretativnom analizom.

Ključne riječi: kompozitor Vojin Komadina, Refrain VI *Lindo*, teorijska analiza, interpretacija.

Uvod

Refrain VI – *Lindo*, djelo za klavir kompozitora Vojina Komadine (1933 – 1997), ne susreće se tako često na koncertima savremene muzike kao djelo Refrain IV – *Nijemo glamočko kolo*, iako ne postoji neki posebno opravdan razlog za takvu praksu. U rukopisu, na naslovnoj stranici, rukom je ispisan podatak da je prvo izvođenje bilo 7. novembra 1981. godine na Jugoslovenskoj muzičkoj tribini u Opatiji, a djelo je interpretirala pijanistkinja Dunja Košanin (1945–2022)¹. Značajno je spomenuti i podatak da su djela Vojina Komadine premijerno izvođena na Jugoslovenskoj muzičkoj tribini u Opatiji od samog osnivanja tribine 1964. godine (Marinković, 2022). U prilog temi ovog teksta, značajan je podatak da je pijanistkinja Dunja Košanin snimila Refrain VI – *Lindo*, Refrain IV – *Nijemo glamočko kolo* i IV Sonatu *U slavu kir Stefana Srbina* (bez trećeg stava) na gramofonsku ploču u izdanju izdavačke kuće *Jugoton* (Jugoton, LSY-66150, 1981).

Kompozitor Vojin Komadina je rođen u Karlovcu (Hrvatska), ali je njegov životni i profesionalni put obilježen za Sarajevo (Bosna i Hercegovina), a nakon penzionisanja još i za Podgoricu (Crna Gora), Istočno Sarajevo (Republika Srpska) i Beograd (Srbija) (Čaušević, 2016; Čavlović, 2011). Svojim kompozitorskim opusom od preko 200 djela, koji obuhvata gotovo sve muzičke žanrove, V. Komadina je dao ogroman doprinos i trajan pečat bosanskohercegovačkoj umjetničkoj muzici (Čaušević, 2016; Čavlović, 2011, 2017). Posebno mjesto u njegovom opusu zauzimaju djela u kojima klavir ima glavnu ulogu (djela za klavir solo, Koncert za klavir orkestar br.1 i

¹ Dunja Košanin Dimitrijević, studirala u različitim klasama (Feller, Blum) na Muzičkoj akademiji u Sarajevu, na kojoj je predavala klavir preko 30 godina. U koncertnoj aktivnosti Dunje Dimitrijević posebno mjesto je zauimalo stvaralaštvo bosanskohercegovačkih i jugoslovenskih kompozitora.

br.2), ali ne treba zanemariti i brojna druga djela u kojima klavir ima prateću ulogu (Čaušević, 2016; Čavlović, 2011). Predmet ovog rada je analitički pristup djelu Refrain VI – *Lindō*, prvenstveno kroz prizmu analize pijanističke interpretacije. Prof. Merima Čaušević (1969) ukazuje na činjenicu da je folklor spona između klasicističkih kompozitorskih početaka i kasnijih avangardnih postupaka u djelima za klavir Vojina Komadine (Čaušević, 2022). Prof. Ivan Čavlović (1949–2021) ukazuje na činjenicu da je folklor izuzetno značajan element, na osnovu kojeg je Komadina gradio mnoga svoja muzička djela, te je i veliki dio klavirskih djela je također nadahnut elementima folklor, ali napominje da ono što jeste folklorno, ali nije folklorističko, jeste korištenje folklor kao inspirirajućeg elementa, melodijskog, ritamskog, čak i harmonijskog, koji svojom zvučnom kulisom obogaćuje umjetničku fakturu djela (Čavlović, 2017).

Analiza djela Refrain VI – *Lindō*

Refrain VI – *Lindō* je jednostavačna kompozicija trajanja u prosjeku oko 10 minuta. U Refrainu IV kompozitor se bavi obradom ritmičkog obrasca *Nijemog glamočkog kola*, a u Refrainu VI obrađuje narodno kolo iz mediteranskog podneblja (Čaušević, 2016). *Lindō* je hrvatski narodni ples (poskočica), raširen na širem području nekadašnje Dubrovačke Republike. S jedne strane naziv *lindō* se veže uz poznatog svirača lijericice Nikolu Lale, a s druge strane smatra se da je riječ o općem nazivu za lijericara koji je prešao na sam ples. Raspored tempa u kompoziciji je sljedeći: I – Andante, II – Allegro moderato, III – Andante i IV – metronomska oznaka 96 za polovinu (Komadina, 1981). Kompozitor je u čitavoj kompoziciji kombinovao klasičnu i savremenu notaciju (Čaušević, 2016). Kompozicija je izdana u okviru edicije Udruženja kompozitora Bosne i Hercegovine pod rednim brojem 66, ali kao ručni prijepis rukopisa na ukupno 17 stranica. Nisu poznati razlozi zašto je kompozicija objavljena kao prijepis, ali rukopis je čitak i ne postoji niti jedna štamparska greška u rukopisu. Na kraju kompozicije je potpis autora i datum 16. januar 1981. godine (Komadina, 1981).

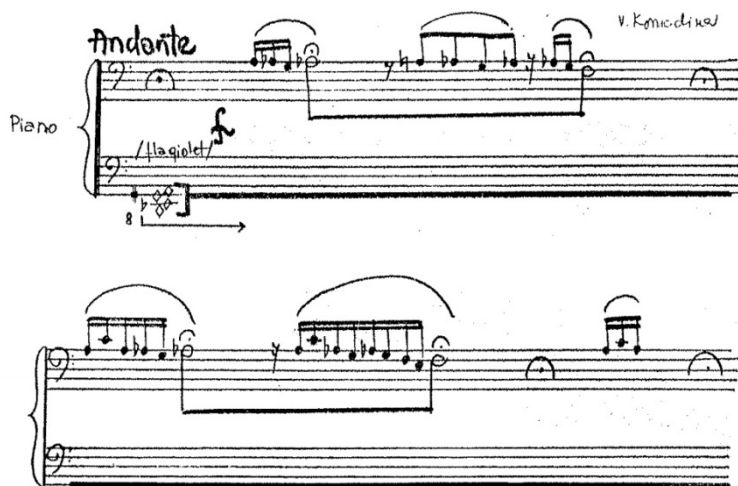
Prvi dio – Andante

Prvi dio, iako ima naznačen tempo Andante, može se izvoditi kao ad libitum. Dobro izvođenje upravo ovisi o pažljivom osluškivanju odsviranih tonova, poštujući svaku označenu stanku (koronu). Dionica lijeve ruke preuzima i ulogu pedala. Naime, akord koji je sastavljen od dvije povećane kvarte, potrebno je nečujno odsvirati i držati do mjesta na kojem je naznačeno. Tonovi D, Es, Gis i A tako tvore jedinstven pedal i u prvom dijelu sve do kraja druge stranice nije potrebno uopće koristiti desni (forte) pedal. Ova flažoletna tehnika na klaviru nije novost u stvaralaštvu Vojina Komadine, III stav njegove *IV Sonate za klavir* je građen na vrlo sličan način (Komadina, 1977, 1981). Interesantan je i sam početak dionice desne ruke, odnosno prva četiri tona – a, as, g, as. Riječ je o motivu, koji bi se mogao opisati kao

lajtmotiv kompozitora Komadine, motiv kojeg je kompozitor Komadina koristio u velikom broju svojih djela, počevši od najranijih učeničkih radova, poput kompozicije *Tri vizije o logoru* (Komadina, 1953). Nakon prvog nastupa, početni motiv se varira na različite načine: augmentacijom, skraćivanjem, proširivanjem, stvaranjem novog motivskog obrasca od jednog dijela početnog motiva, ritmičkim ubrzavanjem i kombiniranjem više navedenih načina u jednom.

Primjer 1

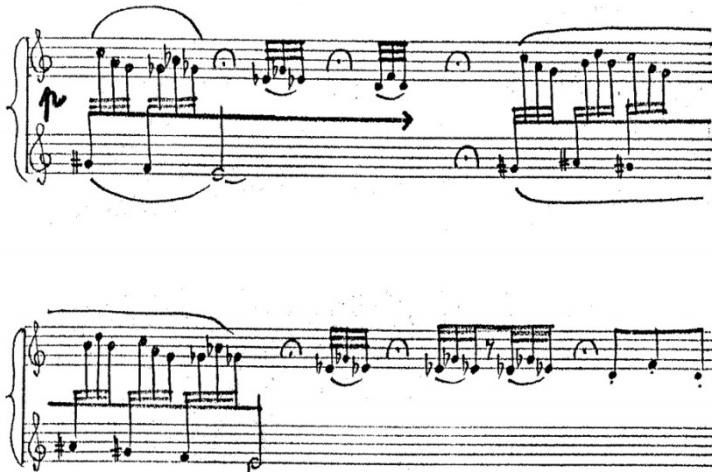
Vojin Komadina, *Refrain VI – Lindo*, (t.1)

U daljnjem tijeku razrade pomenutog motiva, važno je istaknuti novi dio (ako gledamo taktne crte, onda je to t.2). U fortissimo dinamici dionica desne ruke izvodi početni motiv sa pedalnim tonom d, dok dionica lijeve ruke izvodi isti akord kao na početku, samo za oktavu više. Kao i na početku, dio koji slijedi koristi tehnike variranja motiva: proširivanje, transponiranje te slobodno variranje koje počinje s novim motivom na četvrtoj stranici (drugi red). U pogledu korištenja pedala u ovom dijelu, sve do početka dijela *Allegro moderato*, poželjno je istražiti mogućnosti korištenja una corda pedala u kombinaciji sa ispisanim ležećim tonovima, stvarajući na taj način zanimljiv zvučni kontrast u odnosu na početak kompozicije (Komadina, 1981).

Primjer 2

Vojin Komadina, *Refrain VI – Lindo* (IV strana, II red, I takt)

Prvi dio (Andante) se nadovezuje na drugi dio (Allegro moderato) sa velikom sekundom des2-es2, koja je ligaturom produžena tri puna takta. U novom dijelu (Allegro moderato), iako varirano, osjeti se ritmički puls linda (Čaušević, 2016). Kompozitor razrađuje ritmički motiv kroz dva troakta, da bi nastavio daljnju motivsku razradu u vidu dvotakta. Akordska pratnja u dionici lijeve ruke je stvorena od kvartnog akorda (c-f-b), koji je dodatno ritmiziran u svrhu podrške melodiji u dionici desne ruke. Poželjno je da primjena pedala u ovom dijelu bude racionalno korišćena, s maksimalnom težnjom ka jasnom izvođenju melodije u gornjem glasu u desnoj ruci.

Primjer 3

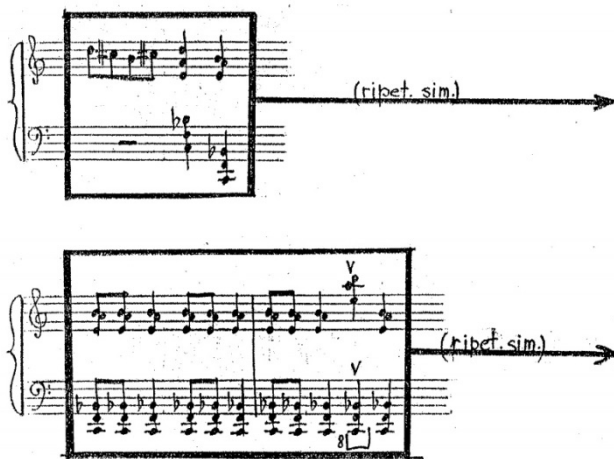
Vojin Komadina, *Refrain VI – Lindo*, (V strana, III red, I takt)

Pred kraj ovog dijela kompozicije, kompozitor stvara gradaciju u vidu slobodnog ponavljanja određenog motiva, odnosno jednotaktne fraze, uokvirene grafičkom notacijom sa dodatnom oznakom *ripet.sim.* (slično ponavljati). Odabirom savremene grafičke notacije, kompozitor je na veoma jasan način razgraničio motive, što itekako olakšava učenje i pripremu interpretacije djela. Kompozitor nije odredio trajanje ponavljanja, te izvođač može samostalno odlučiti koliko je ponavljanja idealno za vlastitu interpretaciju. Korištenje desnog pedala je poželjno, ali treba ga koristiti s oprezom, jer se zvučna masa nagomilava konstantnim ponavljanjem fraze, najprije u visokom, a potom i u dubokom registru.

Primjer 4

Vojin Komadina, *Refrain VI – Lindo*, (VIII strana, III i IV red)

U trećem dijelu kompozicije, koji započinje uz oznaku *Andante*, pojavljuje se lirska tema. Tema kreće silaznim nizom od tona *h1* sve do *e1* i unutar tog intervala i obitava. Tema ima sjetni, pomalo melanholični karakter. Kompozitor svoju muzičku zamisao oblikuje u nekvadratičan period sa uvodom (Čaušević, 2016). Struktura se može posmatrati kao slijed 3+6+5 taktova, a potom se dalje ponavlja u grupama (5+5) + (5+5) + (5+8).

Primjer 5

Vojin Komadina, *Refrain VI – Lindo*, (IX strana, I red)

Pedalni ton *e1* u uvodna tri takta, kao statični melo – ritmički obrazac, ima funkciju ostinata kojem se harmonijska podloga usložnjava od tona *e1* do višezvučnih klastera, dodavanjem malih i velikih sekunda (Čaušević, 2016). U trećoj i četvrtoj grupi, akordska pratnja je u vidu predudara, što je poseban izvođački izazov kada je u posljednjoj grupi melodija u oktavama. Zahtjevni skokovi u dionici desne ruke zahtijevaju preciznost i brz pokret desne ruke. U

tehničkom savladavanju interpretacije ove dionice mogu pomoći predvježbe savladavanja skokova za oktavu više od onog što je napisano. Uspoređujući srednji dio *Refraina VI* i *Refraina IV*, može se zaključiti kako je kompozitor imao dva potpuno različita pristupa: dok je srednji dio *Nijemog glamočkog kola* napisan u ograničenom aleatoričkom stilu, srednji dio *Linda* donosi uzastopno ponavljanje lirske teme kojoj se pratnja usložnjava od jednog tona do desettonskih klastera koji su sastavljeni od dijatonskog i pentatonskog niza tonova, uz konstantan ritmički obrazac. Kompozitor je identičnu temu koristio i za muziku za film, tačnije u muzici za tv-seriju *Porobdžije* (TV Sarajevo, 1977). Na snimku se može primijetiti da je tema in es, dakle pola stepena niže u odnosu na temu u kompoziciji *Refrain VI*.

Razigrani dio, koji je kombinacija sekundnog tremolanda i već opisanih razloženih deset-tonskih nizova, kompozitor gradi od materijala iz pratnje prethodno opisanog dijela kompozicije. Tremolo sekunde su kombinacija tonova g i a u dionici lijeve ruke, te fis i gis u dionici desne ruke, dok je pasaž preuzet iz posljednje faze pratnje prethodnog dijela, dakle riječ je o dijatonskom nizu od g do d, te pentatonskom nizu (sve crne tipke), odnosno g-a-h-c-d te cis-dis-fis-gis-ais. Kompozitor se u ovom slučaju koristi tehnikom nadgradnje, pa na svako ponavljanje opisane kombinacije dodaje po još jedno ponavljanje. Tako je shema ponavljanja sljedeća: 2+1; 2+2; 2+3; 3+4, da bi potom u drugom redu na 13. stranici kompozicije te iste razložene pasaže zaustavio u vidu akordskog tremola kroz čitav takt, nakon kojeg slijedi četiri ponavljanja iste kombinacije, ali u vidu skokova u osminama (posljednji put u četvrtinama).

Kompozitor se potom ponovno vraća na ideju razlaganja dijatonskog i pentatonskog niza od dubokog do visokog registra, te posljednji blok razlaganja (kroz drugu i treću oktavu), zadržava u ponavljanju uz oznaku *ripet ad. libitum* (slobodno ponavljati). Ponavljanje se završava na tonu es4, koji predstavlja ritmizirani pedalni ton (u dionici desne ruke), dok se melodija pojavljuje u lijevoj ruci i riječ je o melodiji koja je prethodno opisana sa notnim primjerom br.5. Pedalni ton es (u oktavama) završava ovu dionicu u pianissimo dinamici i od drugog reda na 15. stranici počinje novi, završni dio ove kompozicije.

Coda (metronomska oznaka za polovinku 96) je ujedno i najživlji dio kompozicije. Kompozitor je vješto iskoristio već postojeći motivski materijal, te je promjenom tempa i minimalnim variranjem postigao fantastičan efekt zaokruživanja cjeline s jedne strane i gromoglasnog završetka kompozicije s druge strane. Prvih pet taktova uz znakove repeticije, isti su kao i taktovi na šestoj stranici (drugi red), samo što novi nastup istog motivskog materijala ide za oktavu niže. Nastavljajući dalje, narednih 17 taktova također donosi isti motivski materijal kao sa prethodno navedenih stranica br. 6, 7 i 8, s time da je sada nastup za oktavu više uz dodatak u vidu obogaćivanja kvartnih akorda u lijevoj ruci (dodan ton des). Također, u desnoj ruci je dodano nekoliko tonova koji tvore disonantne akorde, stvarajući na taj način još veću napetost pred sami završetak kompozicije.

Primjer 6

Vojin Komadina, *Refrain VI – Lindo*, (XV strana, II i III red)

Finale kompozicije je svojevrsna reminiscencija na završetak prvog odsjeka kompozicije, te je kompozitor veoma vješto iskoristio postojeći motivski materijal, poredavši ga na drugačiji način. Četiri različita motiva, koji su grafički uokvireni, ponavljaju se po volji izvođača, u blago aleatoričkom stilu. Dakako, motivska građa je ista, ali je raspored, kako je već navedeno, drugačiji. Po prvi put u čitavoj kompoziciji se pojavljuje klaster u najdubljem, ali i u najvišem registru. Riječ je o hromatskom klasteru, označenog sa strelicom prema dole, odnosno prema gore (dionica lijeve, odnosno desne ruke). Na kraju, posljednji red kompozicije donosi ritmizirano ponavljanje obogaćenog kvartnog akorda (sa dodanim sekundama), kao što se može vidjeti u notnom primjeru (Komadina, 1981).

Primjer 7

Vojin Komadina, *Refrain VI – Lindo*, (XVII strana, III i IV red)

Zaključna razmatranja

Analiza djela *Lindo*, kroz prizmu izvođača–pijaniste, pokazuje osnovne formalno–interpretativne karakteristike djela Vojina Komadine. Također, sigurno postoji dodatni prostor za dublju analizu korištenih muzičkih materijala, ali za interpretaciju savremene muzike, količina iznijetih informacija bi mogla biti dostatna. Analizom ovog, pomalo zapostavljenog djela za klavir, ukazuje se na izuzetnu raznolikost i bogatstvo Komadininog opusa za klavir, upознаvajući se sa činjenicom kako je sinteza svih kompoziciono – tehničkih elemenata neoklasike, folklor a i načina komponovanja tehnikama XX vijeka, najznačajnija karakteristika kompozitorskog (muzičkog) jezika kompozitora Vojina Komadine.

Literatura

- Бјелобрк Бабић, Озренка. (2021). *Особености третмана форме концерта и симфоније у дјелима Војина Комадине*. Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци.
- Čavlović, Ivan. (2011). *Historija muzike u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Muzička akademija.
- Čavlović, Ivan. (2017). *Muzički portreti: izvori i sjećanja*. Sarajevo/Zagreb: Buybook.
- Čaušević, Merima. (2016). *Muzika za klavir u Bosni i Hercegovini 1945-1992*. Sarajevo: Pedagoški fakultet.
- Čaušević, Merima. (2022). *Stilske karakteristike klavirskih kompozicija kompozitora Vojina Komadine. Савремено и традиционално у музичком стваралаштву 3:*

- зборник радова са научног скупа Дани Војина Комадине. Источно Сарајево: Универзитет у Источном Сарајеву, Музичка академија. 126–144.
- Komadina, Vojin. (1985). *Folk sonoris*. (Partitura). Udruženje kompozitora Bosne i Hercegovine.
- Komadina, Zoran. (2022). Uticaj stručnog usavršavanja u Darmštat u i Kelnu na stvaralaštvo Vojina Komadine. *Савремено и традиционално у музичком стваралаштву 3: зборник радова са научног скупа Дани Војина Комадине*. Источно Сарајево: Универзитет у Источном Сарајеву, Музичка академија. 5 – 18.
- Kučukalić, Zija. (1974). *Vojin Komadina*. Muzička enciklopedija. Tom II. (ured. Krešimir Kovačević). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod. 353.

SUMMARY

ANALYSIS OF THE PIANO WORK REFRAIN VI – *LINDO* BY VOJIN KOMADINA

MA Bartolomej Stanković

The composition Refrain VI - *Lindo*, composed in 1981 in Sarajevo, is another in a series of compositions that Vojin Komadina wrote inspired by local folklore. In this case, it is a folk circle of Dalmatian-Mediterranean origin. Just as in the composition Refrain IV *Nijemo glamočko kolo* he combined contemporary and traditional, so in this composition Vojin Komadina combined the rhythmic pattern of *lindo* with tonal clusters and contemporary composing techniques. The paper deals with theoretical and interpretive analysis.

Key words: composer Vojin Komadina, Refrain VI *Lindo*, analysis.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

78(082)

НАУЧНИ скуп "Савремено и традиционално у музичком
стваралаштву" (6 ; 2024 ; Источно Сарајево)

Савремено и традиционално у музичком стваралаштву. 6 :
зборник радова са научног скупа одржаног 12-14. децембра
2024. године / [главни уредник Мирадет Зулић]. - Источно
Сарајево : Музичка академија, 2025 (Источно Сарајево :
Копикомерц). - 186 стр. : илустр., ноте ; 24 cm

На врху насл. стр.: Универзитет у Источном Сарајеву. - На насл.
стр.: Дани Војина Комадине. - Текст ћир. и лат. - Текст на срп. и
рус. језику. - Тираж 100. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-99976-064-5-7

COBISS.RS-ID 143400705